

Kamusal Eğitim ve Eğitimde Özelleşme

Meral Uysal¹

Eğitim uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış bir kamu hizmetidir. Kamusal eğitim demek eğitimin piyasanın işleyiş kurallarından bağımsız olması demektir. Bu bağlamda eğitim hizmeti özel mülkiyete konu edilemez, alınıp satılan bir mal haline getirilemez, rekabetin konusu olamaz, kar, performans, verimlilik gibi kavramlarla yan yana kullanılamaz. Kamusal eğitim, eğitim hakkını sosyal bir hak olarak güvence altına almak durumundadır. Eğitim hakkının kullanılması devlete sorumluluk yüklediği için aynı zamanda sosyal devlet kavramına da gönderme yapar. Sosyal devlet yurttaşlarının temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı kamu hizmeti olarak benimseyen, bu amaçla ilke ve standartlar geliştiren, hizmeti gerçekleştiren devlettir. Eğitim hakkı büyük ölçüde eşitlik ile ilgili bir kavramdır. Eşitliğin devlet tarafından sağlanması gerekir. Eşitlik kavramını fırsat eşitliği kavramı ile karıştırmamak gerekir. Fırsatların sunulmuş olması her zaman onların eşit kullanılacağı anlamına gelmez. Devlet eğitim için fırsatları sunmakla kalmamalı aynı zamanda bu hakları kullanabilmenin önündeki engelleri de ortadan kaldıracak önlemleri almalıdır. Eğitim hakkının kullanılmasının birinci temel koşulu eğitime erişimin sağlanması, ikinci temel koşulu ise katılanlar bakımından eğitimin niteliğinin eşitlenmesidir. Bu kapsamda makalede eğitime erişim konusu ele alındıktan sonra devlet okullarının niteliksizleşmesine paralel olarak eğitimde gittikçe artan özelleşme süreci tartışılacaktır.

Eğitime Erişim

Eğitime erişimin temel göstergelerinden birisi eğitimde okullaşma durumunu ortaya koyan verilerdir. Aşağıda okul öncesi eğitimden başlayarak temel eğitim düzeyinde okullaşma oranları verilmiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi son 2021-2022 öğretim yılında 3-5 yaş grubunun % 44,05’i, 4-5 yaş grubunun % 55,87’si, 5

---

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı / Prof. Dr. Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Department of Lifelong Learning and Adult Education

yaş grubunun ise %81,63'ü okullaşmış durumdadır. Zorunlu eğitim kapsamında olması öngörülen 5 yaş grubunda bile yüzde yüz okullaşma sağlanamamıştır. Oysaki okul öncesi eğitim okula girişteki eşitsizlikleri eşitleme bakımından önemli bir işleve sahiptir. Öte yandan okul öncesi eğitim olanaklarının yaygınlaşmış olması kadın işgücünün istihdamda yer olmasını kolaylaştıran bir etmen olarak da önemlidir.

Tablo 1. Yıllara göre okul öncesi eğitimde okullaşma oranları(%)

Yıllar	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş
2012-2013	26,63	37,36	39,42
2013-2014	27,71	37,46	42,54
2014-2015	32,68	41,57	53,78
2015-2016	33,26	42,96	55,48
2016-2017	35,52	45,70	58,79
2017-2018	38,52	50,42	66,88
2018-2019	39,11	50,79	68,30
2019-2020	41,78	52,41	71,22
2020-2021	28,35	36,79	56,89
2021-2022	44,05	55,87	81,63

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim istatistikleri, 2021-2022

Tablo 2' de son 10 yılda ilkokul düzeyinde okullaşma ile ilgili veriler yer almaktadır. Tablo son 10 yılda okullaşma oranlarında bir artışa değil azalmaya işaret etmektedir. 2012-2013 öğretim yılında % 98,86 olan ilkokullardaki okullaşma oranı 2021-2022 öğretim yılında 93,16'ya gerilemiştir. İlkokul çağındaki çocukların yaklaşık % 7'si okul dışında bulunmaktadır.

Tablo 2. Yıllara göre ilkokullarda okullaşma oranları(%)

Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
2012-2013	98,92	98,81	98,86
2013-2014	99,61	99,53	99,57
2014-2015	96,57	96,04	96,30
2015-2016	95,22	94,54	94,87
2016-2017	91,24	91,08	91,16
2017-2018	91,68	91,42	91,54
2018-2019	92,08	91,78	91,92
2019-2020	93,49	93,74	93,62
2020-2021	93,11	93,34	93,23
2021-2022	93,12	93,20	93,16

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim istatistikleri, 2021-2022

Tablo 3 ortaokul düzeyinde okullaşma oranlarını vermektedir. İlkokul düzeyinde olduğu gibi ortaokul düzeyinde de son 10 yılda okullaşma oranlarında azalma görülmektedir. 2012-2013 yılında % 93,09 olan okullaşma oranı 2021-2022 öğretim yılında % 89,84'e gerilemiştir.

Tablo 3. Yıllara göre ortaokul düzeyinde okullaşma oranları

Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
2012-2013	92,98	93,19	93,09
2013-2014	94,47	94,57	94,52
2014-2015	94,30	94,39	94,35
2015-2016	94,43	94,36	94,39
2016-2017	95,76	95,60	95,68
2017-2018	94,69	94,26	94,47
2018-2019	93,64	92,94	93,28
2019-2020	96,14	95,68	95,90
2020-2021	88,74	88,95	88,95
2021-2022	89,73	89,95	89,84

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim istatistikleri, 2021-2022

Tablo 4 son 10 yılda orta öğretim düzeyinde okullaşma oranlarını vermektedir. Orta öğretim düzeyinde okullaşma oranlarında yıllara göre bir artış söz konusu olmuştur. 2012-2013 öğretim yılından itibaren zorunlu temel eğitim süresinin 12 yıla çıkarılmasının okullaşma oranının artışında etkili olduğu görülmektedir. 2012-2013 yılında %70,06 olan okullaşma oranı 2020-2023 yılında % 87,93'e yükselmiştir. Oranlarındaki artışa rağmen ortaöğretim düzeyinde okul dışına kalan çağ nüfusu oranı %10'u geçmektedir.

Tablo 4. Yıllara göre orta öğretim düzeyinde okullaşma oranları

Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
2012-2013	69,31	70,77	70,06
2013-2014	76,05	77,22	77,65
2014-2015	79,26	79,46	79,37
2015-2016	80,24	79,36	79,79
2016-2017	82,38	82,69	82,54
2017-2018	83,39	83,77	83,58
2018-2019	83,88	84,51	84,20
2019-2020	84,85	85,16	85,01
2020-2021	87,79	88,05	87,93
2021-2022	89,29	90,03	89,67

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim istatistikleri, 2021-2022

Yetişkin nüfusun eğitim durumuna ilişkin veriler de eğitime erişimim sonuçlarını ortaya koymak açısından önemlidir. Tablo 5'te'de görüldüğü gibi 25 yaş ve üzeri nüfusun, yaklaşık % 4'ü okur yazar değildir. %4,7'si yalnızca okuryazar olup herhangi bir eğitim kurumundan mezun değildir. Nüfusun en büyük çoğunluğunu(% 24,1) 5 yıllık ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Bunu % 21,6 ile lise mezunları izlemektedir. Yüksek öğrenim düzeyinde eğitim görenler nüfusun yalnızca % 19,2'sini oluşturmaktadırlar. Kadınlarda eğitim düzeyi erkeklere oranla düşmektedir. Okur yazar olmayan kadınların oranı % 6,5 olup, okumaz yazmazlık bir kadın sorunu olarak varlığını devam ettirmektedir.

Tablo 5. 25 Yaş ve üzeri nüfusun cinsiyet ve eğitim durumuna göre dağılımı

Eğitim Durumu	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuryazar olmayan	1,0	6,5	3,8
Sadece okuryazar	2,2	7,1	4,7
İlkokul	19,6	28,5	24,1
İlköğretim	12,5	9,2	10,8
Ortaokul ve dengi	15,0	11,4	13,2
Lise ve dengi	25,6	17,7	21,6
Yüksek okul ve fakülte	21,1	17,3	19,2
Yüksek lisans	2,5	1,9	2,2
Doktora	0,5	0,4	0,4

Kaynak: TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2021.

Okullaşma ile ilgili veriler temel eğitimin her düzeyinde belirli bir nüfus kesiminin eğitimden dışlandığını ortaya koymaktadır. Toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenler bazı toplum kesimlerinin(kırsal kesimde yayan çocuklar, geçici ya da mevsimlik tarım işçilerinin çocukları, roman çocuklar, sokakta çalıştırılan çocuklar, ceza evlerindeki çocuklar eğitime erişim bakımından yoksunluk içinde bulunmaktadır.

Eğitimde Özelleşme

Cumhuriyet modernleşmesi sürecinde eğitim dönüşümün temel aracı olarak görülmüştür. Cumhuriyetin yurttaşının ancak kamusal bir eğitim anlayışı çerçevesinde yetiştirilmesinin mümkün olacağı temel bir felsefe olarak kabul edilmiştir. Liberal kapitalist politikaların gelişiminin egemen olmaya başladığı 1950'li yıllara kadar eğitim bir kamu hizmeti olarak görülmüştür. Bu dönemde özel okul sayıları azdır. Bu özel okullar Lozan antlaşmasının teminatı altında bulunan azınlık ve özel yabancı okullarıdır. Bu yıllardan başlayarak özel okul sayıları artmaya başlamıştır(Gök, 2003). "Devletin eğitim alanında yatırım ve etkinliğini azaltması ve buna bağlı olarak özel kesimin bu alanda daha fazla faaliyet alanı bulması" (Yirci ve Kocabaş, 2013) anlamına gelen eğitimde özelleşme konusunda yasal düzenlemeler ilk kez Şubat 1962 yılında düzenlenen 7. Milli Eğitim Şurasında da gündeme gelmiş özel öğretim kurumlarının gelişip yayılması için teşvik edici ve destekleyici tedbirlerin alınması kanun ve yönetmeliklerin hazırlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. 1965 yılında ise çıkarılan Özel Eğitim Kurumları Kanunu ile ilgili yasal düzenleme yapılmıştır.

Türkiye'de kamu harcamalarındaki kesintiler ve kamu sektörünün özelleştirilmesi uygulamaları eğitim alanında ilk kez "kendi okulunu kendin yap kampanyaları ile örtülü bir biçimde başlatılmış, 24 Ocak 1980 ekonomik yapılanma politikaları ile birlikte hız kazanarak, 1990 yılından itibaren Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu(IMF), Dünya

Ticaret Örgütü(WTO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü(OECD) ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşması(GATS) gibi küresel aktörler tarafından sistemli hale getirilmiştir(Sayılan, 2007). Son 20 yıllık AKP döneminde yeni muhafazakar politikalar ile ittifak halinde yeni boyutlar kazanmıştır.

Eğitimde özelleşmeden yana olanların sundukları temel gerekçe parası olanların eğitimin maliyetine katılarak devletin yükünü hafifleteceği, yaratılan kaynağın devlet okullarına aktarılmasına fırsat sunacağıdır. Ancak uygulama kamusal kaynakların özelleşme sürecini desteklemek üzere kullanıldığını göstermektedir. Görünen özel eğitim alanının genişlemesi ve devlet okullarındaki nitelik düşmesidir.

Eğitimde özelleşme sürecinin temel göstergelerden birisi özel okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki artıştır. Aşağıda eğitimin her düzeyinde son 10 yılda kamu kesiminde ve özel sektörde okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki artışın değişim oranlarına ilişkin tablolar yer almaktadır. Tablo 6’de görüldüğü gibi anaokulu düzeyinde kamu okullarındaki artış oranı % 61 iken, özel okulsayısındaki artış oranı % 142, öğrenci sayısındaki artış kamu okullarında % 101’iken, özel okullarda % 270’dir.

Tablo 6. Son 10 yılda okul öncesi anaokulu düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	1 884	12 568	219 536	1 403	5 839	56 241
2021-2022	3 047	25 734	442 093	3 398	12 839	208 341
Değişim Oranı	% 61	% 105	% 101	% 142	% 120	% 270

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

2012-2013 öğretim yılında anaokulu düzeyinde özel okulların oranı % 42,7’iken, 2021-2022 öğretim yılında % 56,7’ye, öğrenci sayısı % 20,4’ten % 32’ye yükselmiştir(Tablo 8). Bu veriler aynı zamanda, eğitimin diğer düzeylerine kıyasla anaokulu düzeyinin daha fazla özelleştiğini göstermektedir(Tablo 7).

Tablo 7. Son 10 yılda okul öncesi anaokulu düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarındaki değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	% 57,3	% 68,3	% 79,6	% 42,7	% 31,7	% 20,4
2021-2022	% 43,3	% 66,7	% 68,0	% 56,7	% 33,3	% 32,0

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Zorunlu eğitime dahil edilmesi planlanan ana sınıflarında bile özel okul, öğretmen ve öğrencilerindeki artış gözlenmektedir. Örneğin kamu okul sayısında son 10 yılda % 2 oranında bir azalma görülürken, özel okul sayısında % 107 oranında artış olmuştur. Öğrenci sayısı kamuda yalnızca % 31 oranında artarken, özel okulda okuyan öğrenci sayısında % 144 olmuştur (Tablo 8).

Tablo 8. Son 10 yılda okul öncesi anasınıfı düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	21 551	34 278	219 536	628	2 326	24 527
2021-2022	21 221	44 044	949 145	1 299	3 985	59 793
Değişim Oranı	-% 2	% 28	% 31	% 107	% 71	% 144

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur

Tablo 9’da görüldüğü gibi ana sınıfı düzeyinde özel okulların oranı son 10 yılda % 2,8’den % 5,8, özel okulda çalışan öğretmenlerin oranı % 6,3’ten % 8,3’e, özel okulda okuyan öğrencilerin oranı % 3,3’ten, % 5,9 yükselmiştir.

Tablo 9. Son 10 yılda okul öncesi ana sınıfı düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarındaki değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	% 97,2	% 93,7	% 96,7	% 2,8	% 6,3	% 3,3
2021-2022	% 94,2	% 91,7	% 94,1	% 5,8	% 8,3	% 5,9

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur. Kamu okulu bünyesinde anasınıfı bulunan okul olarak alınmıştır.

Tablo 10’de son 10 yıldaki kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarında değişim oranını vermektedir. Veriler kamu okul sayısı ve öğrenci sayısındaki azalmayı, özel okul, özel okulda çalışan öğretmen ve özel okulda çalışan öğrenci sayısındaki artış görülmektedir. Kamu ilkököl saısında % 20 azalma görülürken, özel okul sayısında % 106 oranında bir artış söz konusudur. Kamu okullarında okuyan öğrenci sayısında % 6 azalma söz konusu iken, özel okullarda okuyan öğrenci sayısında % 86 oranında artış söz konusudur.

Tablo 10. Son 10 yılda ilkököl düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	28 177	261 497	5 426 529	992	20 546	167 381
2021-2022	22 480	275 767	5 122 012	2 039	34 710	311 889
Değişim Oranı	-% 20	% 5	-% 6	% 106	% 69	% 86

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Tablo 11’de ilkokul düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranları görülmektedir. 2012-2013 öğretim yılında özel okul oranı % 3,4’ten 2021-2022 öğrenim yılında % 8,3’e, özel okulda çalışan öğretmen oranı %7,3’ten %11,2’ye, özel okulda okuyan öğrenci sayısı %3’ten % 5,7’ye çıkmıştır.

Tablo 11. Son 10 yılda ilkokul düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarındaki değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	% 96,6	% 92,7	% 97,0	% 3,4	% 7,3	% 3,0
2021-2022	% 91,7	% 88,8	% 94,3	% 8,3	% 11,2	% 5,7

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Tablo 12’de son 10 yılda ortaokul düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki değişim oranını vermektedir. Tablo verileri göre, özel okul sayısında artış %153 olurken, bu oran devlet okulu sayısında yalnızca % 4’tür. Kamu’da okuyan öğrenci sayısında % 2 oranında azalma dikkat çekmektedir. Kamuda çalışan öğretmen sayısı % 35 artarken, özel okullarda çalışan öğretmen sayısı % 108 artmıştır.

Tablo 12. Son 10 yılda ortaokul düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarındaki değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	16 082	250 833	5 035 415	904	18 926	164 294
2021-2022	16 652	337 433	4 948 410	2 284	39 314	344 657
Değişim Oranı	% 4	% 35	-% 2	% 153	% 108	% 110

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Açık öğretim ortaokulu öğrencileri dahil edilmemiştir. 2012-2013: 367 277 ve 2021- 2022 :171 943

Tablo 13 2021-2022 öğretim yılında ortaokul düzeyinde özel okulların sayısının % 12,1’e özel okullarda çalışan öğretmen sayısının % 10,4’e, özel okullarda okuyan öğrenci sayısının ise % 6,5 ulaştığını göstermektedir.

Tablo 13. Son 10 yılda ortaokul düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarındaki değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	% 94,7	% 93,0	% 96,8	% 5,3	% 7,0	% 3,2
2021-2022	% 87,9	% 89,6	% 93,5	% 12,1	% 10,4	% 6,5

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Son 10 yılda ortaöğretim düzeyinde özel okul, öğretmen ve öğrenci sayısındaki artışın

eğitim diğer düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Özel okul sayısı % 249, özel okulda çalışan öğretmen sayısı % 198, özel okulda okuyan öğrenci sayısı % 260 artmıştır (Tablo 14).

Tablo 14. Son 10 yılda ortaöğretim düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarındaki değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	9 386	232 517	4 838 958	1 033	22 378	156 665
2021-2022	9 194	322 590	5 979 865	3 610	66 717	563 734
Değişim Oranı	-% 2	% 39	% 24	% 249	% 198	% 260

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

2021-2022 öğretim yılında ortaöğretim yılında özel okul sayısının % 28,2'ye, özel okulda çalışan öğretmen sayısının % 17,1'e, özel okulda okuyan öğrenci sayısının % 8,6 ulaştığı görülmektedir(Tablo 15).

Tablo 15. Son 10 yılda ortaöğretim düzeyinde kamu ve özel okul, öğretmen ve öğrenci oranlarındaki değişim

Yıllar	Kamu Okul	Kamu Öğretmen	Kamu Öğrenci	Özel Okul	Özel Öğretmen	Özel Öğrenci
2012-2013	% 90,1	% 91,2	% 96,9	% 9,9	% 8,8	% 3,1
2021-2022	% 71,8	% 82,9	% 91,4	% 28,2	% 17,1	% 8,6

Kaynak:2012-2013 ve 2021-2022 MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Devlet okullarında eğitim niteliğinin düşmesi eğitime ayrılan bütçe ile de ilişkilidir. Eğitim bütçesindeki artış okul, öğretmen ve öğrenci sayısındaki artışla orantılı değildir. 2013 yılında MEB bütçesinin GSMH'ya oranı % 3,3 iken bu oran yıllara göre azalarak, 2022 yılında % 2,40 düşmüştür. MEB bütçesinin Konsolide bütçeye oranı ise 2013 yılında % 11,76 iken, 2016'da % 13,38'e yükselmiş daha sonra azalarak 2022'de % 10,79'a düşmüştür. Eğitim bütçesinin büyük bir oranını yatırım giderleri değil personel giderleri oluşturmaktadır.

Tablo 16. Eğitim Bütçesi

Yıllar	MEB Bütçesi	MEB Bütçesinin GSMH'ye oranı (%)	MEB Bütçesinin Konsolide Bütçeye Oranı (%)
2013	47 496 378 650	3,03	11,76
2014	55 704 817 610	3,19	12,81
2015	62 000 248 000	2,65	13,11
2016	76 354 306 000	2,93	13,38
2017	85 048 584 000	2,80	13,18
2018	92 528 652 000	2,69	12,13
2019	113 813 013 000	2,56	11,84
2020	125 396 862 000	2,57	11,45
2021	146 920 234 000	2,60	10,91
2022	189 010 851 000	2,40	10,79

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim istatistikleri, 2021-2022

Eğitimde özelleşme yalnızca özel sektöre okul açma izninin verilmesi yoluyla özel okul sayısının artırılması olarak ele alınamaz. Türk Eğitim Sisteminde Devletin özel eğitimi teşvik politikaları da bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. “2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” gereğince okul işletmelerinin kazançlarının 5 yıl süre ile gelir ve kurumlar vergisinden istisna tutulması, özel okullarda öğrenim gören öğrencilerin eğitim bedellerine devlet katkısı sağlanması, teşvik belgesi alması koşuluyla yatırım desteği, makine ve teçhizatlarında KDV ve gümrük vergisi istisnası özel eğitimi teşvik politikaları olarak ortaya çıkmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 2012/10 No’lu Genelgesi uyarınca özel eğitim kurumlarına arsa ve bina tahsisi yapılabilmesi bir başka özel eğitimi teşvik politikasıdır. Öte yandan “serbest piyasa ilkelerinin kamu okullarının günlük işleyişine dâhil edilmesi” de eğitimin özelleşmesidir (Yolcu, 2021). Devlet okullarında temizlik işlerinin özel temizlik şirketlerine yaptırılması; kitap vb. ders materyallerinin, kantin işletmeciliğinin devredilmesi; eğitime katkı payları, öğrenci harçları, kayıt ve karne paraları gibi çeşitli yardımların alınması gibi uygulamalar da gizli özelleştirme olarak ele alınmaktadır (Kalaycı, 2002 den aktaran Altınok, 2019).

Türkiye eğitim sisteminde gizli özelleştirme biçimlerinden birisi de, şirketlerin pazar payını başka şirketlere kaptırmama kaygısı ile yürüttükleri kurumsal sosyal sorumluluk ve sponsorluk uygulamalarıdır. Şirketler okul açarak, bilişim sınıfları kurarak, okul yaptırıp okullara isim vererek, dış fırçası dağıtarak, öğretmen eğitimi yaparak, yarışmalar düzenleyerek sorumluluk bilinci gösterme yarışına girmektedirler. Bu tür uygulamalar görünüşte toplumun iyiliğine ilişkin gibi görünse de arka planlarının şirketlerin çıkarlarını ve imajlarını artırmaya dönük olduğu, eğitim sorunlarına köklü çözümler üretmek yerine eğitimi piyasa mantığına büründürdükleri görülmektedir (Aksoy, 2011).

Özel eğitimi teşvik politikaları hükümet programlarında, kalkınma planlarında, milli eğitim şuralarında, MEB Stratejik planlarında sıklıkla vurgulanmaktadır. Örneğin MEB 2019-2023 Stratejik Planında özel öğretime devam eden öğrenci sayısının artırılacağı, özel öğretim kurumlarındaki teftiş bürokrasinin azaltılacağı, özel sektörün eğitim yatırımlarını desteklemek amacıyla yasal düzenlemelerin yapılacağı belirtilmektedir (amaç 7, hedef 7). Yeni liberal ve muhafazakâr anlayış çerçevesinde devlet okulu artık kamusal eğitimin

güvencesi olan okul değildir. Devlet okulu çökmektedir. Devlet okulu sınıflar arası hareketliği teşvik eden değil toplumdaki sınıfsal farklılıkları yeniden üreten daha da ötesinde pekiştiren bir yapıya dönüşmektedir. Devlet okulu laikliğin teminatı olmaktan çıkarılmış dindar nesiller yetiştirme iddiasıyla yüzyıl öncesine, cumhuriyet öncesine dönme projesinin bir parçası olma durumuna getirilmiştir. Devlet okulu çocuk ve gençlerin evrensel değerlerle yoğrulduğu bir yer olmaktan çıkarılıp, çağ dışı değerlerle karşıya karşıya kaldığı mekânlara dönüşmüştür. Devlet okulu kendi içinde özelleşen mekânları ve hizmetleri ile piyasa sisteminin bir parçası haline gelmiştir. Burada önemli bir duruma dikkat çekmek gerekir. Devlet okullarındaki dinselleşme süreçleri giderek laik kesimlerinin devlet okullarını terk etmelerine laik eğitimi özel okullarda aramalarına neden olmaktadır ki bu durum, daha geniş toplumsal kesimler için özelleşmiş eğitimin meşru bir zemine çekilmesi anlamına gelmektedir. Bu kamusal eğitim sistemine vurulan bir darbedir. Yalnız burada özel sektörde yer alan her eğitim kurumunun nitelikli olduğu ve laik eğitim çerçevesinde ele alınamayacağını da belirtmemiz gerekiyor.

Toplumdaki çocukların, gençlerin, yetişkinlerin eğitim hakkı çerçevesinde kamusal bir eğitim anlayışını yeniden inşa etmeye şiddetle ihtiyaç vardır ve bu yeniden inşa sürecine devlet okullarından başlamak durumundayız. Nitelikli bir devlet okulu sistemi eğitimde özelleşme ve piyasalaşma sürecini hiçbir yasaklama önlemine gerek duyulmaksızın sönmümlenmesinin de yolunu açacaktır. Nitelikli bir devlet okulu temelinde rekabet bulunan maddi ve manevi olarak çocuk genç ve aileleri açısından bir kâbusa dönüşen sınav merkezli eğitimin de sonu olacaktır. Bu nedenle öncelikli olarak kamusal olanaklar devlet okullarının niteliğini yükseltmek için kullanılmak zorundadır. Eğitimdeki iyileştirme çabaları öncelikle en dezavantajlı okullardan başlamalıdır. Devlet okullarında niteliği yükseltmek ne anlama gelmektedir. Eğitimde niteliği geliştirmenin temel belirleyicileri neler olmalıdır?

1. Eğitim hakkı çerçevesinde kamusal eğitim öncelikli olarak temel eğitim eğitimin niteliğinde eşitliği gerçekleştirmek için kesintisiz ve herkes için aynı olan müfredata dayalı olmalıdır. Bu nedenle 4+4+4 olarak ifade edilen kesintili eğitim sisteminden vazgeçilmelidir. Bu çerçevede meslek liselerinin durumu yeniden gözden geçirilmelidir. Çocuk emeği sömürsünü meşrulaştıran çıraklık sistemine son verilmelidir.
2. Devlet okulları nitelik farklılaşmasına neden olan aile gelir kaynaklarına bağımlı olmaktan çıkarılmalıdır. Son derece masum görünen ailelerin okula gönüllü

destek ve katkılarının devletin kamu hizmetlerinden çekilmesi anlamına geldiği okullardaki nitelik farklılıklarının da kaynağı olduğu unutulmamalıdır. Devlet okul sistemindeki nitelikli okul niteliksiz okul ayrımı kamu sisteminin bir ayıbıdır. Devlet okullarına kamu desteği nitelik bakımından yetersiz olan okullara öncelik verilerek artırılmalıdır. Okulların alt yapı ve fiziki olanakları ve öğretmen kadrosu bakımından eşitlenmelidir. Devlet okullarının niteliğinin geliştirilmesi ve nitelik bakımından eşitlenmesi için eğitime ayrılan bütçe artırılmalı özel eğitime teşvik politikalarına son verilmelidir.

3. Eğitime erişim konusu eğitimin her düzeyinde okullaşma oranlarındaki bir sayı olmaktan öteye anlamlar ifade eder. Mevcut durumda okullaşma ile ilgili veriler adrese dayalı kayıt sistemine göre oluşturulmuş öğrenci kayıtlarına dayanmaktadır. Okula devam ile ilgili veriler izlenmemektedir. Bu nedenle sayıların yeterince gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı belirsizdir. Öte yandan neden bazı çocukların eğitim sürecinden dışlandığı, okul kültüründen kaynaklanan nedenlerin neler olduğu, ayrımcılık pratikleri gibi durumlar araştırılmalı izlenmelidir. Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları, ceza evlerindeki çocuklar, yoksul ailelerin çocukları, kırsal kesimde yaşayanların çocukları gibi eğitime erişim bakımından dezavantajlı durumda olanların erişim sorunları her bir grup için ayrı ayrı ele alınmalıdır. Pandemi koşullarında artan eşitsizliğin depremin neden olduğu yıkımla derinleşeceği açıktır. Bu grupların sorunlarının çözümü için gerekli sosyal politika önlemleri ile geliştirilmelidir.
4. Nitelikli eğitim olanaklarına sahip yatılı bölge okulları ve devlet yatılı okul olanakları eğitime erişim bakımından yoksunluk içinde olan gruplar için bir seçenek olarak korunmalı ve geliştirilmelidir.
5. Kırsal alanda eğitim sorunu her köye bir okul açmak gibi popülist bir politika ile ne de, birçok sorunu içinde barındıran taşınabilir eğitim sistemi ile çözülemez. Dünya üzerinde kırsal kesim eğitimine yönelik değişik modeller vardır. Bunlar araştırılıp işe koşulmalıdır.

Kaynaklar

- Altınok, Seda Karavuş(2019). “Eğitim ve Öğretim Desteğinin Özel Okullaşmaya Etkisinin Sosyolojik Analizi”., *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, Naciye(2011). “Türkiye kamu eğitiminde gizli ticarileşme: Kurumsal sosyal sorumluluğun işleyiş biçimleri ve eğitimi ticarileştirme işlevleri”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt 9, Sayı 35, ss. 8-27.
- Gök, Fatma(2003). “Eğitimin Özelleştirilmesi”. *Neoliberalizmin Tahribatı, 2000’li Yıllarda Türkiye*, Hazırlayanlar: Neşecan Balkan, Sungur Savran, Metis Yayınları
- Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim istatistikleri, 2012-2013
- Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim istatistikleri, 2021-2022
- TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2021.
- Sayılan, F.(2007). “Küreselleşme ve Eğitimdeki Değişim”, *Küreselleşme ve Eğitim*, (Yayına haz. Ebru Oğuz ve Ayfer Yakar), Ankara, Dipnot yayınları.
- Yirci, Ramazan., Kocabaş İbrahim(2013). “Eğitimde Özelleştirme Tartışmaları: Kavramsal Bir Analiz” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8 Summer 2013, p. 1523-1539*,
- Yolcu, Hüseyin(2021) “Eğitimde Özelleştirme: Strateji, Yöntem ve Teknikleri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 2, s.645-666